

УДК 378.147=161.2:004

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.19.1.12>

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES AND METHODS OF TEACHING THE UKRAINIAN LANGUAGE IN A PROFESSIONAL DIRECTION

Січкач С.А.,

orcid.org/0000-0001-6262-2831

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри практичного мовознавства

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Денисюк І.А.,

orcid.org/0000-0001-8641-3444

старший викладач кафедри практичного мовознавства

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Інформаційно-комунікаційні технології пов'язані зі створенням, збереженням, передачею, обробкою та управлінням інформацією. Це поняття включає всі технології, які використовуються для роботи з інформаційними ресурсами. Загалом використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі навчальної діяльності виступає як комп'ютерно орієнтована складова частина педагогічної технології, яка включає в себе програмні засоби, інформаційно орієнтовані методи навчання і комунікаційні мережі з метою вирішення дидактичних завдань. У статті розглядаються інформаційно-комунікаційні технології та методика викладання української мови за професійним спрямуванням як засіб навчання, що допомагає вдосконалити процес вивчення української мови в закладах вищої освіти та має низку переваг: логічну послідовність подання навчального матеріалу; можливість надання різноманітної інформації за короткий період часу; інтерпретація лінгвістичних процесів; сполучення графічної, текстової, телевізійної, звукової інформації; набуття знань за допомогою зорових, слухових і кінестетичних аналізаторів сприйняття.

У процесі викладання української мови за професійним спрямуванням необхідно використовувати комп'ютер та мультимедійний проектор для моделювання проблемних ситуацій для тренування з метою закріплення навичок мовної компетентності. Наголошено, що основними перевагами навчання з використанням комп'ютера є проведення контролю щодо оцінювання індивідуального темпу навчальної діяльності, на основі чого майбутній фахівець має змогу самостійно переходити до наступної частини навчальної інформації; для студента створюються відповідні можливості для самостійного вибору рівня складності навчального матеріалу; використання програм у процесі навчальної діяльності сприяє гнучкості під час пояснення нового навчального матеріалу.

Обґрунтовано практичність та доцільність їх використання у процесі оволодіння українською мовою за професійним спрямуванням. Проаналізовано використання сучасних аудіовізуальних засобів та відповідного програмного забезпечення під час навчальних лекцій, практичних занять, самостійної роботи, виконання індивідуальних проблемних завдань і наукових досліджень.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, методика викладання, суспільство знань, метод проєктів, мультимедійні засоби.

Information and communication technologies are concerned with the creation, storage, transmission, processing and management of information. This concept includes all technologies that are used to work with information resources. In general, the use of information and communication technologies in the process of educational activities acts as a computer-oriented component of pedagogical technology, which includes software, information-oriented teaching methods and communication networks to solve didactic problems. The article considers information and communication technologies and methods of teaching the Ukrainian language in a professional direction as a learning tool that helps to improve the process of learning the Ukrainian language in higher education and has a number of advantages: logical sequence of presentation of educational material; the ability to provide a variety of information in a short period of time; interpretation of linguistic processes; combination of graphic, text, television, sound information; acquisition of knowledge with the help of visual, auditory and aesthetic analyzers of perception. In the process of teaching the Ukrainian language in the professional direction it is necessary to use a computer and a multimedia projector to simulate problem situations for training in order to consolidate the skills of speech competence. It is noted that the main advantages of computer-assisted learning are the control of individual pace of learning activity, based on which the future specialist can independently move on to the next part of the training information; for students are created appropriate opportunities for independent choice of the level of complexity of the training material; the use of programs in the learning activity promotes flexibility during the explanation of new training material.

The practicality and expediency of their use in the process of mastering the Ukrainian language is substantiated. The use of modern audiovisual means and the corresponding software during educational lectures, practical employment, independent work, performance of individual problem tasks and scientific researches is analyzed.

Key words: information and communication technologies, teaching methods, knowledge society, project method, multimedia tools.

Постановка проблеми. Нині новою якістю суспільного розвитку виступає «суспільство знань». Його становленню сприяє пошук нових шляхів практичного використання накопиченого потенціалу знань, їх матеріалізація у вигляді нових технологій. Головним компонентом «суспільства знань» є інформаційний [5, с. 44]. Швидкозмінна інформація, що виступає в ролі об'єкта людської діяльності й визначає її зміст, мотивує появу, поширення і набуття нових знань, тобто змінність стає нормою суспільного буття. Одним із пріоритетних завдань сучасної вищої школи є формування всебічно розвиненої особистості, для якої буде характерне планетарне мислення, високий рівень моральних якостей та яка буде наділена динамічною системою фахових знань, інтегративних вмінь і практичних навичок [5, с. 45]. Крім того, справжній фахівець повинен мати сформовану мовну, мовленнєву і комунікативну компетенції для становлення в майбутній професійній діяльності. Саме навчальна дисципліна «Українська мова за професійним спрямуванням» сприяє реалізації окреслених завдань у закладі вищої освіти. Тривають постійні пошуки вдосконалення методики викладання

української мови за професійним спрямування, що буде спрямована на формування творчої особистості, яка спроможна опрацювати значну кількість інформації, має відповідні уміння і навички та здатна до конструктивного діалогу [6, с. 28]. Одним із головних напрямів модернізації процесу навчання в закладі вищої освіти є реалізація методики викладання української мови за професійним спрямуванням на основі інформаційно-комунікаційних технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблеми використання інноваційних педагогічних технологій для вдосконалення освітнього процесу в закладах вищої освіти нині залишається актуальною й основні аспекти дослідження представлені в наукових доробках учених-педагогів. Наприклад, вчені, які працюють у сфері методики навчання української мови (О. Горошкіна, Н. Дениченко, М. Пентиліук, В. Руденко, Т. Симоненко, В. Чебан), досліджували основні аспекти застосування інформаційно-комунікаційних засобів у процесі викладання цієї дисципліни. А науковці В. Борисенко, Л. Петухова вивчали у своїх наукових розробках інноваційні освітні технології навчання україн-

ської мови в закладах вищої освіти. Але з огляду на сучасний інструментарій, проблема впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у методику викладання української мови за спрямуванням знаходяться не на достатньому рівні. Тому нині надзвичайно актуальною є проблема оновлення методики викладання української мови за професійним спрямуванням у закладах вищої освіти, яка спрямована на оновлення педагогічних технологій.

Постановка завдання Метою статті є аналіз інформаційно-комунікаційних технологій та методики викладання української мови за професійним спрямуванням.

Виклад основного матеріалу. Зміни, які відбуваються в українському суспільстві, вимагають від освітньої системи України вдосконалення змісту та методів застосування інноваційних підходів до викладання української мови за професійним спрямуванням. У зв'язку з тим, що ХХІ століття характеризує суспільство як постіндустріальне, в якому здійснюється інформатизація всіх галузей науки і освіти, інформатизація суспільства пов'язана насамперед із розвитком комп'ютерної техніки, різноманітного програмного забезпечення, глобальних мереж (Інтернет), мультимедійних технологій [2].

Таким чином, виникнення та розвиток інформаційного суспільства призводить до застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освіті.

Інформаційно-комунікаційні технології пов'язані зі створенням, збереженням, передачею, обробкою та управлінням інформацією. Це поняття включає всі технології, які використовуються для роботи з інформаційними ресурсами. Загалом використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі навчальної діяльності виступає як комп'ютерно орієнтована складова частина педагогічної технології, яка включає в себе програмні засоби, інформаційно орієнтовані методи навчання і комунікаційні мережі з метою вирішення дидактичних завдань. Завдяки використанню інформаційно-комунікаційних технологій у процесі освітньої діяльності студенти мають змогу працювати в індивідуальному темпі, що створює ситуацію успіху для кожного з них, здійснюється процес здобуття знань, що мотивує до навчання. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у процесі навчання змінює роль та місце як студента, так і навчально-педагогічного працівника. У цьому аспекті студент виконує роль активного учасника процесу пізнання [2, с. 81], тоді як викладач стає наставни-

ком, який координує та моделює пізнавальну ситуацію і здійснює свою діяльність у команді зі студентами з метою її вирішення. Основними індивідуально-особистісними якостями, якими має володіти сучасний науково-педагогічний працівник, є рефлексія, креативність, готовність до саморозвитку, розуміння потреб студентів та володіння ключовими компетентностями, а саме: спілкуванням рідною мовою та цифровою компетентністю (здатністю розуміти та застосувати необхідну інформацію в різних форматах мережових комп'ютерних джерел) [7].

На нашу думку, цифрова компетентність є важливим компонентом професійної компетентності сучасного педагога, за допомогою якої він може без перешкод здійснювати розробку функціональної структури комп'ютерного середовища для підтримки освітнього процесу, застосовувати програмне забезпечення, мультимедійні технології, мережу Інтернет.

Навчальна дисципліна «Українська мова за професійним спрямуванням» спрямована узагальнити та систематизувати знання студентів з української мови, сформувати високорозвинену національно-мовну особистість, яка буде грамотною в усному і писемному мовленні, та зможе реалізувати набуті знання, уміння та навички в процесі комунікації. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у процесі викладання української мови за професійним спрямуванням сприяє вдосконаленню основних форм і методів навчання мови за допомогою використання інформаційно-комунікаційних аудіохвилинок, комп'ютерних презентацій; роботи з Інтернет-джерелами, спілкування в мережі Інтернет; розвитку та активізації навчально-пізнавальної сфери студентів за допомогою використання різних форм навчальної роботи, врахування у процесі навчальної діяльності індивідуальних особливостей студентів, збільшення самостійної роботи за рахунок доступу до значного обсягу інформації і високої швидкості її отримання; розвитку індивідуально-особистісних якостей особистості (толерантність, організованість, цілеспрямованість, комунікативність). З метою удосконалення процесу викладання навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» необхідно застосовувати дидактичні відео-, аудіоматеріали разом із сучасними електронними засобами навчання і комунікації та інтерактивними мультимедійними комплексами, які включають в себе інтерактивну дошку, мультимедійний проектор і персональний комп'ютер викладача, все це сприяє успішному та результативному проведенню занять.

До переваг використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі викладання української мови за професійним спрямуванням необхідно включити логічну послідовність подання навчального матеріалу, можливість надання різноманітної інформації за короткий період часу, інтерпретацію лінгвістичних процесів, сполучення графічної, текстової, телевізійної, звукової інформації, набуття знань за допомогою зорових, слухових і кінестетичних аналізаторів сприйняття.

Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у процес викладання української мови за професійним спрямуванням дає змогу вдосконалити освітній процес, зробити його більш результативним та сприятиме оволодінню інтегративними вміннями та практичними навичками [1, с. 89]. Пріоритетом у процесі викладання української мови за професійним спрямуванням є формування спеціалізованої комунікативної компетенції. Вважаємо, що матеріал цієї дисципліни має подаватися після початку вивчення фахових дисциплін та засвоєння певної професійної термінології. Методика викладання української мови за професійним спрямуванням у закладах вищої освіти характеризується такими організаційними формами навчання, як традиційні лекції (інформаційні, інтеграційні, узагальнюючі, консультативні), нетрадиційні лекції (проблемні, інтерактивні), практичні заняття, наукові проекти, мозковий штурм, кейс-ситуації, дискусії, які спрямовані на набуття практичних умінь та професійних компетенцій, заліки та іспити, що є формою підсумкового контролю з метою оцінки набутих знань і компетенцій фахівців.

На лекціях із дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» висвітлюються основні проблеми сучасної української мови, у студентів формуються знання, що забезпечують розвиток мотиваційної сфери. Під час проведення практичних занять відбуваються опрацювання значного обсягу лінгвістичного матеріалу з теми, що вивчається на занятті, підготовка усних і письмових відповідей на запитання, які належать до теоретичного фахового матеріалу, різноманітні вправи з використанням різного типу словників, складання за наданим зразком різних видів ділових паперів, стилістичний аналіз тексту, створення монологів, діалогів, полілогів на фахову тематику, написання тез на основі опрацьованих джерел; виступи з повідомленнями. Крім того, на практичних заняттях проводиться підсумковий контроль набутих знань, умінь та компетенцій у процесі вивчення української мови за професійним спрямуванням [6, с. 56].

Самостійна робота студентів під час викладання української мови за професійним спрямуванням має сформувати в майбутніх фахівців вміння систематично збільшувати власні знання, працювати з лексикографічними працями, швидко орієнтуватися в новому матеріалі. У сучасних закладах вищої освіти використовуються традиційні (проблемні, програмовані) та інноваційні технології навчання (наприклад, особистісно орієнтоване, розвивальне навчання, інтерактивні, інформаційно-комунікаційні технології).

У сучасному освітньому просторі особистість має постійно поповнювати свої знання, а обсяг їх різко збільшується. Тому необхідна модернізація освітнього процесу, запровадження інноваційних технологій, які дадуть змогу сформувати креативні здібності студентів та удосконалити процес засвоєння продуктивних знань. Студенти в процесі вивчення української мови за професійним спрямуванням встановлюють особливий інформаційний зв'язок із навколишнім оточенням, а створені інформаційні потоки активізують у них розумову діяльність, яка потребує високого рівня самостійності. На цій основі в сучасних педагогічних технологіях необхідно використовувати інтерактивні методи навчання [1].

Методика викладання української мови за професійним спрямуванням визначається тематикою і потребами навчального заняття, забезпеченістю електронними засобами навчання, обізнаністю з досвідом упровадження інновацій. Основним підходом для підготовки і проведення навчального заняття є створення власних розробок занять науково-педагогічним працівником (лекцій, практичних занять), у яких текст виступу поєднується з графічним зображенням, використанням відео і звукової інформації.

Саме складники інформаційно-комунікаційних технологій сприяють удосконаленню традиційної методики викладання української мови за професійним спрямуванням. Як приклад, можемо запропонувати розробку та втілення навчальної лекції на тему «Українська мова – духовне багатство народу». У процесі проведення лекційного заняття педагогу необхідно використовувати мультимедійні засоби, що сприятимуть кращому засвоєнню матеріалу через зоровий аналізатор, у яких буде представлений структурований план лекції з використанням анімації: функції мови в житті суспільства та професійній діяльності; мова професійного спрямування як функціональний різновид української літературної мови. На наш погляд, необхідно включити матеріали електронного ресурсу, серед яких – «Крилаті

вислови про українську мову від українських письменників», відеофрагменти «Про українську мову: історія, культура, сила, унормованість», «Українська мова – безсмертя українського духу», слайди «Цікаві факти про українську мову» тощо. На практичних заняттях допоміжними засобами роз'яснення змісту навчального матеріалу та шляхів його практичного застосування необхідно використовувати відео-, аудіоматеріали для комунікативного слухання, мультимедійні презентації, слайд-шоу, відеовправи, алгоритми та зразки виконання навчальних завдань, тестові завдання для перевірки отриманих знань, умінь та навичок. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій під час самостійної роботи студентів удосконалює методику викладання в плані структурованості, індивідуалізації, творчості, сприяє рівноправному доступ до джерел знань, з огляду на психолого-педагогічні властивості особистості в процесі вибору обсягу інформації, послідовності її засвоєння, можливості для організації власної пізнавальної діяльності, самоосвіти, самовдосконалення, а також оцінювання своїх досягнень. Виконання індивідуальних проблемних (наприклад, «Ознайомитись із наданою студентам ресурсною базою Інтернет-джерел, сформулювати перелік словників їхньої майбутньої професії») і науково-дослідницьких завдань, написання наукових робіт, створення мультимедійних проєктів і презентацій вимагає від майбутніх фахівців опрацювання великого обсягу інформації. Важливим у цьому аспекті стануть матеріали багатомовного сховища інформації Всесвітньої мережі WWW та інформаційної технології Web 2.0. З метою кращого оволодіння навчальною дисципліною «Українська мова за професійним спрямуванням» необхідно застосовувати пошукові системи і тематичні каталоги (наприклад, <https://www.google.com.ua/>, <https://www.ukr.net/>), освітні ресурси Інтернету (<https://sites.google.com/>), системи збереження мультимедійних вебресурсів (<http://flickr.com>, <http://youtube.com>). На наш погляд, на практичних заняттях з української мови за професійним спрямуванням необхідно використовувати активні методи навчання, а саме: мозковий штурм, методи колективного обговорення (обмін думками, парні інтерв'ю), мультимедійні технології, метод Інтернет-проєктів. Найчастіше застосування інформаційно-комунікаційних технологій реалізується через мультимедійні презентації та перегляд відеороликів.

У процесі викладання української мови за професійним спрямуванням необхідно викорис-

товувати комп'ютер та мультимедійний проєктор для моделювання проблемних ситуацій для тренування з метою закріплення навичок мовної компетентності. Зазначимо, що основними перевагами навчання з використанням комп'ютера є проведення контролю щодо оцінювання індивідуального темпу навчальної діяльності, на основі чого майбутній фахівець має змогу самостійно переходити до наступної частини навчальної інформації, для студента створюються відповідні можливості для самостійного вибору рівня складності навчального матеріалу, використання програм у процесі навчальної діяльності сприяє гнучкості під час пояснення нового навчального матеріалу [3, с. 92]. Власний практичний досвід використання комп'ютера у процесі проведення навчальних занять із навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» дає нам змогу сформулювати деякі загальні положення. Навчально-педагогічний працівник може використовувати комп'ютер у процесі всього педагогічного процесу. Під час практичних занять його використання допомагає оптимізувати процес вивчення української мови та зберігати в майбутніх фахівців позитивний психологічний стан.

Значні можливості для вдосконалення процесу викладання дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» створює використання пакету Microsoft Office, до якого входять система баз даних Access, електронні презентації PowerPoint. Студентам необхідно рекомендувати спеціалізовані сайти, за допомогою яких здійснюється вивчення української мови за професійним спрямуванням. Наприклад, <https://edera.gitbook.io/laifhaki-z-ukra-ns-ko-movi/>, <https://languagetool.org/uk/>, <https://webpen.com.ua/>, <http://ukrainkamova.com/>, <http://slovopectia.org.ua/>.

Крім того, за допомогою комп'ютера та мережних технологій використовуємо різноманітні комп'ютерні технології: мультимедійні презентації, електронні таблиці, відеоматеріали, Інтернет-ресурси, програмне забезпечення до навчально-методичних комплексів, електронні словники, інтерактивні посібники з граматики. Важливим, на наш погляд, є використання інноваційних методів навчання крізь призму інформаційно-комунікаційних технологій. Так, наприклад реалізація методу проєктів нині неможлива без використання Інтернету. Студенти вибирають ролі у групах, ведуть пошукову діяльність у мережі Інтернет, планують чітку послідовність викладення матеріалу, тобто відбувається творча й активна взаємодія. У результаті цього студентами створюються

проекти на основі мультимедійної презентації. Наприклад, створення презентацій-проектів із тем «Я – за чистоту мову», «Фразеологізми», «Власний вебсайт української мови», «Мова як засіб професійної діяльності». Тобто студенти не лише створюють презентації-проекти, але й захищають їх, що забезпечує більш ефективно набуття знань, умінь та навичок [4, с. 32].

Крім того, у процесі викладання української мови за професійним спрямуванням педагогу необхідно використовувати ресурси Інтернету з онлайн-вправами, де він зможе зареєструватися і застосовувати на практиці вже створені чи самостійно створювати власні завдання, які спрямовані на закріплення лексики, використовуючи при цьому ігрові методи навчання онлайн «Склади речення з наведених слів», «Яких літер не вистачає», «Підібрати правильні закінчення». Такі можливості надають, наприклад, сайти <http://xn--80aafnzkiym.xn--j1amh/tele-radio-lessons/12/>, <https://webpen.com.ua/>. Під час вивчення теми «Електронне листування» студентам можна запропонувати написати електронного листа та надіслати його, використовуючи поштові сервери.

Таким чином, застосування інформаційно-комунікаційних технологій у процесі викладання української мови за професійним спрямуванням значно розширює та урізноманітнює програму вивчення української мови за професійним спря-

муванням у закладах вищої освіти, надає доступ до різноманітних автентичних матеріалів, сприяє прояву у студентів інтересу та мотивації до вивчення української мови.

Висновки. Отже, використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі викладання української мови за професійним спрямуванням у закладах вищої освіти сприяє розвитку в студентів креативності, орієнтації їх в інформаційному просторі, підготовці до життя і професійній діяльності в сучасних умовах. Комплексне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у процесі викладання української мови за професійним спрямуванням сприяє вдосконаленню освітнього процесу та аудіовізуалізації програмового матеріалу, науково-педагогічним працівникам полегшує процес викладання і проведення підсумкового контролю за досягненнями студентів, забезпечує саморозвиток та самореалізацію майбутнього фахівця, сприяє конструктивній взаємодії викладача зі студентами. До перспективних напрямів майбутніх науково-методичних досліджень необхідно включити вдосконалення методики впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес, створення навчальних електронних комплексів, вироблення морально-етичних правил комунікації в мережі Інтернет.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Борисенко В.В. Сучасні освітні технології навчання української мови у вищій школі. *Наукові записки НДІ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2013. № 3. С. 88–91.
2. Глушак О.М. Застосування мережних технологій в навчально-виховному процесі ВНЗ. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2013. Т. 37. № 5. С. 81–88.
3. Морзе Н.В., Варченко-Троценко Л.О. Формування навичок ефективної співпраці студентів під час використання Вікі-порталу. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2014. Т. 40. № 2. С. 92–106.
4. Практикум з української мови за професійним спрямуванням: збірник вправ і завдань для самостійної роботи студентів технічних спеціальностей освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» / НТУУ «КПІ»; М.М. Кобець, С.М. Терьохіна. Київ : НТУУ «КПІ», 2014. 61 с.
5. Ратников В.С., Краснонос Н.А. Что мешает формированию общества знаний. *Знання. Освіта. Освіченість* : збірник матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф., м. Вінниця, 28–29 вересня 2016 р. Вінниця : ВНТУ, 2016. С. 44–45.
6. Семенов О. Методика викладання української мови у вищих навчальних закладах : навчальний посібник. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2014. 220 с.
7. Хомич В.І. Професійна діяльність і українська мова : навчальний посібник / В.І. Хомич, С.В. Толочко. Ніжин : ПП Лисенко М.М., 2017. 278 с.